

УДК 349.2

О. В. Карпушова
здобувач*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ***СУДОВА ПРАКТИКА ЩОДО ВИНИКНЕННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН
ІЗ КАНДИДАТАМИ НА ПОСАДУ СУДДІ В УКРАЇНІ**

Постановка питання. Право на доступ до правосуддя гарантується Основним Законом України та Європейською конвенцією прав людини, іншими міжнародними актами у сфері прав людини, а також поширюється на суддів та кандидатів на посаду судді. Проте, слід погодитись із тим, що «право на суд не є абсолютним і воно може бути піддане обмеженням, дозволеним за змістом, тому що право на доступ до суду за своєю природою потребує регулювання з боку держави. Разом з тим, такі обмеження не повинні впливати на доступ до суду чи ускладнювати цей доступ таким чином» [1, с. 146]. У контексті питання, яке ми розглядаємо, це означає, що заявник та кандидат на посаду судді можуть оскаржувати рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ВККСУ) та Вищої ради правосуддя (ВРП) відносно їх руху у реалізації права на працю у відповідному напрямку, однак, звернення до суду з відповідними позовними заявами мають бути обґрунтованими. При цьому проблематика обґрунтованості цих позовних заяв на сьогоднішній день є досить актуальною, що, як видається, обумовлено тим, що не всі кандидати на посаду судді у повній мірі розуміють власні права та обов'язки у питанні реалізації права на працю та в процедурах, що передують моменту виникнення службово-трудова правовідносин за участю кандидата на посаду судді.

Аналіз наукової літератури та невирішені питання. Питання вирішення судами спорів з приводу виникнення трудових відносин із кандидатами на посаду судді вже фрагментарно розглядалися українськими ученими, зокрема: С.В. Жуківим, А.Ю. Коротких, А.В. Лопатіним, П.С. Луцюком, Є.Ю. Пономаренком, Я.М. Романюком, В.О. Рядінською та іншими науковцями. Поряд із тим, не применшуючи наукового вкладу цих учених-юристів, слід констатувати, що на сьогоднішній день відсутнє узагальнення відповідної судової практики, що може також бути обумовлено тим, що судова практика відносно питань виникнення трудових відносин із кандидатами на посаду судді в нашій державі ще формується та не містить певних проблемних питань, на які слід би було звернути увагу суду. Утім, звісно, це не означає, що сьогодні спостерігається брак проваджень за відповідною категорією судових справ. Так само це не означає, що суди не приймають до уваги судові рішення Верховного Суду з відповідних питань.

Відтак, метою цієї наукової статті є окреслення основних тенденцій розгляду українськими судами спорів з приводу виникнення трудових відносин із кандидатами на посаду судді. Для досягнення поставленої мети вирішуються наступні завдання: 1) проаналізувати судові рішення українських судів за останні роки та встановити підстави, на основі яких до суду подаються позовні заяви кандидатів на посаду судді; 2) виявити достатність підстав для подання кандидатами на посаду судді відповідних позовних заяв; 3) узагальнити результати дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи судову практику у справах щодо виникнення трудових відносин із кандидатами на посаду судді в Україні, можемо дійти висновку, що в контексті проблематики виникнення трудових відносин із кандидатами на посаду судді до суду подаються (а судами розглядаються) позовні заяви з наступними вимогами:

1. *Позовні заяви про визнання незаконним та скасування рішення про відмову в допуску до участі у доборі кандидатів на посаду судді місцевого суду, а також зобов'язання допустити до участі заявника у відповідному доборі.* Слід мати на увазі, що позивачами оспорується законність відповідних рішень ВККСУ, винесених, головним чином, з наступних правових і фактичних підстав:

1) *відсутність у заявника спеціальної трудової правосуб'єктності кандидата на посаду судді у належному обсязі.* Для прикладу розглянемо Рішення КАС у складі ВС від 5 лютого 2018 року у справі № 800/561/17 [2]. Суть справи полягає у тому, що 3 квітня 2017 року ВККСУ оголошено добір кандидатів на посаду судді місцевого суду, 13 травня 2017 року Особа 1 подав до Комісії письмову заяву та документи, визначені ч. 1 ст. 71 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», утім, 29 вересня 2017 року за результатами перевірки поданих позивачем для участі у доборі документів, рішенням Комісії № 462/дс-17 Особі 1 було відмовлено у допуску до участі у доборі кандидатів на посаду судді місцевого суду, зважаючи на те, що на день подання документів він не досяг 30-річного віку, що вказує на невідповідність критеріям кандидата на посаду судді. 4 квітня 2017 року Особа 1 звернувся до суду із адміністративним позовом, в якому просить визнати незаконним рішення ВККСУ від 29 верес-

ня 2017 року № 462/дс-17, зобов'язати Комісію повторно розглянути питання про його допуск до участі у доборі на зайняття посади судді місцевого суду, оголошеного. Поряд із тим, ВС, враховуючи положення Основного Закону, діючого Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Рішення КСУ від 12 червня 2013 року № 4-рп/2013, доводи сторін, доходить висновку, що порушень Комісією прав позивача внаслідок ухвалення спірного рішення у даній справі судом не встановлено;

2) *ненадання заявником усіх документів, які необхідно подавати до Комісії разом із заявою про участь у доборі на посаді судді.* Для прикладу розглянемо Рішення КАС у складі ВС від 29 березня 2018 року у справі № 800/525/17 [3]. Суть справи полягає у тому, що 29 вересня 2017 року Комісія розглядаючи питання допуску Особи 1 до участі в оголошеному доборі кандидатів на посаду судді місцевого суду, встановила, що: Особа 1 не відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, передбаченим ст. 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»: у Єдиному державному реєстрі декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування Комісією не виявлено жодної декларації кандидата за 2016 рік. Вказане стало підставою для того, щоби Комісія своїм рішенням не допустила Особу 1 до подальшої участі в доборі кандидатів на посаду судді місцевого суду з підстав неподання ним, як кандидатом на посаду судді, всіх необхідних документів, визначених ч. 1 ст. 71 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а саме декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Не погоджуючись із цим Особа 1 подав позов, у якому вказав на відсутність у «кандидата» на посаду судді обов'язку подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, з огляду на те, що, законодавство про запобігання корупції відповідний обов'язок покладає, власне, на особу, яка «претендує» на зайняття посади. Даючи правову оцінку цим доводам Суд відзначив, що: а) відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» суб'єктами декларування є особи, зазначені у п. 1, підпунктах «а» і «в» п. 2, п. 4 і 5 ч. 1 ст. 3 цього Закону, інші особи, які зобов'язані подавати декларацію відповідно до цього Закону; б) у ч. 3 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» передбачається, що особа, яка претендує на зайняття посади, зазначеної у п. 1, підпункті «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 цього Закону, та особа, зазначена у п. 4 ч. 1 ст. 3 цього законодавчого акту, до призначення або обрання на відповідну посаду, подає в установленому цим Законом порядку декларацію особи, уповноваженої на виконання функції держави або місцевого самоврядування, за минулий рік; в) КСУ в своєму рішен-

ні від 12 червня 2013 року № 4-рп/2013 у справі № 1-9/2013 висловив правову позицію, відповідно до якої дія ч. 3 ст. 127 Конституції України, частин 1 і 2 ст. 64 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI поширена на громадян України, які не мають статусу професійного судді, а лише виявили бажання стати суддями; г) аналогічні, установлені Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року, вимоги до кандидатів на посаду судді передбачені й у новому Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, що так само кореспондуються з положеннями ч. 2 ст. 127 Конституції України; г) смислове значення слів «кандидат» і «претендент» на посаду «не створюють у особи різного (іншого) за статусу, лише як особи, яка і в першому, і в другому випадку виявила бажання стати суддею», адже етимологія цих слів, на яку покликається позивач, є розділом мовознавства, що визначає їх походження (у даному випадку, на думку колегії суддів ВС, «головним критерієм подання декларації, у порядку, встановленому законодавством про запобігання корупції, є не вирішення питання щодо походження чи визначення поняття "кандидат" чи "претендент" на посаду»), тобто, у разі вживання поняття «кандидат» чи «претендент» на посаду, мова йде, про осіб, які хочуть зайняти посаду, зазначену у п. 1, підпункті «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону, та особа, зазначена у п. 4 ч. 1 ст. 3 Закону. Відтак, заслухавши пояснення позивача, представника відповідача, дослідивши наявні у справі докази, а також, аналізуючи норми права в поєднанні із встановленими обставинами справи, Касаційний адміністративний суд у складі ВС дійшов висновку, що оскаржуване рішення Комісії жодним чином не порушує прав позивача на участь у доборі кандидатів на посаду судді.

2. *Позовні заяви про визнання протиправними та скасування рішення ВККСУ, якими порушувалась процедура проведення кваліфікаційного іспиту щодо кандидата на посаду судді.* Слід звернути увагу на те, що у ч. 12 ст. 78 чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів» міститься правило, згідно якого порушення процедури проведення кваліфікаційного іспиту щодо кандидата на посаду судді може бути оскаржено в порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України. Сутність кваліфікаційного іспиту, як нами вже зазначалось, законодавцем розуміється в якості екзамнування кандидатів на посаду судді в Україні з метою виявлення належних теоретичних знань та рівня професійної підготовки відповідного кандидата, зокрема, отриманого за результатами спеціальної підготовки, а також ступеня його здатності здійснювати правосуддя. Отже, порушення цієї процедури обумовлює викривлення об'єктивнос-

ті висновку про відповідні властивості кандидата та може стати на заваді до доступу кандидата на посаду судді до посади судді, як здійснення ним права на працю відповідним чином. Вказане пояснюється тим, що: 1) у п. п. 10–12 ст. 70 чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів» проведення кваліфікаційного іспиту передуює самому конкурсному добору суддів у місцеві суди; 2) в процесі кваліфікаційного іспиту кандидат на посаду судді має набрати не менше 75 % від максимального балу, в іншому випадку кандидат не може продовжити подальшу участь у доборі.

Між тим, порушення процедури проведення кваліфікаційного іспиту щодо кандидата на посаду судді може розглядатися як порушення його права на працю в усіх випадках, коли це порушення відображається на справедливості оцінки кандидата, оскільки, навіть тоді, коли порушення обумовили викривлення (погіршення) оцінки кандидата, утім, відповідна особа отримала більше 75 % від максимального балу, його рейтингова позиція буде нижчою у порівнянні з тою, яку він мав би зайняти за умови непорушення відповідної процедури.

Аналізуючи наявну судову практику ВС, можна помітити низку справ, в яких позивачі просили Суд визнати протиправним, незаконним та скасувати рішення ВККСУ щодо припинення участі у відбірковому іспиті чи недопущення до наступного етапу кваліфікаційного іспиту (чи оцінювання). Показовою у цьому контексті є постанова Великої Палати ВС від 22 травня 2018 року у справі № 800/492/17 (провадження № 11-227асі18) [4].

3. *Позовні заяви про неправомірність бар'єрів, встановлених ВККСУ, які унеможливають призначення на посаду судді.* Звернемо увагу на те, що у ч. 21 ст. 79 чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів» законодавцем встановлюється правило, згідно якого ВРП може прийняти рішення про відмову у внесенні Президентом України подання про призначення судді на посаду, котре може бути оскаржене та скасоване. При цьому оскарження та скасування цього рішення Ради може відбуватись виключно з таких підстав: 1) склад ВРП, який ухвалив відповідне рішення, не мав повноважень його ухвалювати; 2) рішення не підписано членом ВРП, який брав участь у його ухваленні; 3) рішення не містить посилання на визначені законом підстави відмови у внесенні Президентом України подання про призначення судді на посаду або мотивів, з яких Вища рада правосуддя прийшла до відповідних висновків.

Утім, аналізуючи наявну судову практику змозначеного питання, можемо дійти висновку, що до суду подаються позови (а судами розглядаються) з наступними позовними вимогами:

1) *визнання недійсним та скасування рішення ВККСУ про припинення розгляду заяви зарахова-*

ного до резерву на заміщення вакантної посади судді про рекомендування його на посаду судді, що обумовлено втратою цим органом процесуальних повноважень рекомендувати кандидата, котрий був зарахований до резерву на заміщення вакантної посади судді та включений до рейтингового списку, на посаду судді за процедурою, встановленою діючим Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Вказані справи були обумовлені тлумаченням зміни повноважень ВККСУ, а також зміни правового статусу особи, котра була зарахована до резерву на заміщення вакантної посади судді, що спричинені реформуванням законодавства України про судоустрій та статус суддів, як таких, що несправедливо погіршують та дискримінують правове становище зарахованих (до набрання чинності нового законодавства) до резерву осіб. У якості прикладу судової практики з окресленого питання є постанова колегії суддів Судової палати в адміністративних справах ВС України від 13 червня 2017 року у справі № 800/32/17 [5];

2) *визнання недійсним та скасування рішення ВРП (раніше – ВРЮ) про відмову у внесенні подання Президентом України про призначення на посаду судді.* В якості прикладу слід розглянути Постанову колегії суддів Судової палати в адміністративних справах ВС України від 22 листопада 2016 року у справі № 800/259/16 [6]. Суть справи полягає у тому, що Особа 1 5 грудня 2012 року звернувся до ВККСУ із заявою про участь у доборі кандидатів на посаду судді вперше, оголошеному 5 листопада 2012 року, та подав документи, передбачені ст. 67 на той час діючого Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2010 року. Вже 28 травня 2015 року Особа 1 подав до ВККСУ заяву про участь у конкурсі на зайняття вакантної посади судді Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області (конкурс було оголошено 14 травня 2015 року). Згідно до критеріїв конкурсного добору, передбачених ст. 73 діючого на той час Закону України «Про судоустрій і статус суддів» 2010 року, рішенням ВККСУ від 16 червня 2015 року № 13/пп-15 Особу 1 було визначено попереднім переможцем конкурсу на зайняття відповідної вакантної посади, а розглянувши питання про рекомендування Особи 1 для призначення на посаду судді, Комісія прийняла рішення від 20 жовтня 2015 року № 255/пп-15 про рекомендування його для призначення на посаду судді відповідного суду. Вже 1 грудня 2015 року означена рекомендація разом з особовою справою кандидата надійшла до ВРЮ.

У ході проведення перевірки член ВРЮ, котрий проводив перевірку щодо дотримання передбаченого Законом № 2453-VI порядку призначення на посаду судді вперше, зробив ряд запитів стосовно позивача до КДКА Дніпропетровської області, ВККСУ, Нікопольської місцевої прокурату-

ри, голови Нікопольського міськрайонного суду. Відтак, під час перевірки матеріалів було встановлено, що 26 червня та 16 вересня 2015 року до ВРЮ надійшло колективне звернення суддів Нікопольського міськрайонного суду, в якому зазначено, що, працюючи адвокатом, Особа 1 «з метою заволодіння нерухомістю звертався до суду з позовами про відчуження квартир, будинків, використовуючи підроблені документи». Вказані обставини, про що йдеться у зверненні, підтверджуються матеріалами цивільних справ, тому судді зазначеного суду висловили негативне ставлення до кандидата на посаду судді Особа 1, оскільки, на їхню думку, він «за своїми моральними якостями не може займати таку посаду». На думку ВРЮ, ці та інші встановлені відомості «обґрунтовано ставлять під сумнів не лише особисті та моральні якості кандидата на посаду судді Особи 1, а також і готовність його здійснювати правосуддя взагалі. За результатами розгляду матеріалів щодо внесення подання Президентів України про призначення кандидата Особи 1 на посаду судді місцевого суду ВРЮ 31 березня 2016 року прийняла оскаржуване рішення про відмову у внесенні такого подання. Вже 18 квітня 2016 року до ВРЮ надійшло звернення суддів Нікопольського міськрайонного суду, котрі «після перегляду відеозапису засідання ВРЮ від 31 березня 2016 року заперечили твердження позивача щодо прийняття їх попереднього звернення під тиском та нібито дружніх стосунків між ним та суддями». У свою чергу Особа 1 звернувся до ВАСУ з позовом до ВРЮ, у якому, зокрема, просив визнати незаконним та скасувати рішення ВРЮ № 723/0/15-16 про відмову у внесенні подання Президентів про призначення Особи 1 на посаду судді. На обґрунтування позовних вимог Особа 1 послався на порушення відповідачем процедури призначення кандидата на посаду судді, а також зазначив, що «оскаржуване рішення є незаконним та підлягає скасуванню з огляду на те, що відповідач при його прийнятті взяв до уваги обставини, які відповідно до чинного законодавства не мають юридичного значення». Однак, постановою від 13 червня 2016 року ВАСУ відмовив позивачу у задоволенні позову, не погоджуючись з чим, Особа 1 звернувся із заявою до ВСУ, який, перевібивши наведені у заяві доводи, заслухавши позивача та представників ВРЮ і ВККСУ, керуючись чинним на той час законодавством, вирішив, що заява Особи 1 не підлягає задоволенню.

Висновки. Підводячи підсумок викладеному, зазначимо, що у контексті питання виникнення трудових відносин із кандидатами на посаду судді за останні роки до суду подаються (а судами розглядаються) позовні заяви, як правило, з наступними вимогами: про визнання незаконним та скасування рішення про відмову в допуску до

участі у доборі кандидатів на посаду судді місцевого суду, а також зобов'язання допустити до участі заявника у відповідному доборі; про визнання протиправними та скасування рішення ВККСУ, якими порушувалась процедура проведення кваліфікаційного іспиту щодо кандидата на посаду судді; про неправомірність бар'єрів, встановлених ВККСУ, які унеможливають призначення на посаду судді. При цьому наявна судова практика останніх років свідчить про те, що оскарження рішень та дій ВККСУ, ВРП пов'язано не з порушеннями Комісією та Радою порядку добору та призначення на посаду судді, а з неправильним тлумаченням правил цього порядку позивачами.

Література

1. Запара С.І. Захист права на працю: теоретичні засади становлення та розвитку: монографія. Суми: Вид-во СНАУ, 2013. 379 с.
2. Касаційний адміністративний суд Верховного Суду, Рішення від 05.02.2018 у справі № 800/561/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72029397> (дата звернення: 06.03.2018).
3. Касаційний адміністративний суд Верховного Суду, Рішення від 29.03.2018 у справі № 800/525/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73172804> (дата звернення: 15.03.2018).
4. Велика Палата Верховного Суду, Постанова від 22.05.2018 у справі № 800/492/17 (11-227aci18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74409456> (дата звернення: 18.06.2018).
5. Судова палата в адміністративних справах Верховного Суду України, Постанова від 13.06.2017 у справі № 800/32/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67721352> (дата звернення: 19.03.2018).
6. Судова палата в адміністративних справах Верховного Суду України, Постанова від 22.11.2017 у справі № 800/259/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63283721> (дата звернення: 19.03.2018).

Анотація

Карпушова О. В. Судова практика щодо виникнення трудових відносин із кандидатами на посаду судді в Україні. – Стаття.

У статті з'ясовуються та аналізуються основні тенденції розгляду українськими судами спорів з приводу виникнення трудових відносин із кандидатами на посаду судді. Досліджується сукупність актуальних судових рішень українських судів та встановлюються підстави, на основі яких до суду подаються позовні заяви кандидатів на посаду судді. Особлива увага приділяється виявленню достатності підстав для подання кандидатами на посаду судді відповідних позовних заяв. Доводиться, що проблематика обґрунтованості відповідних позовних заяв на сьогоднішній день є досить актуальною, що, як видається, обумовлено тим, що не всі кандидати на посаду судді у повній мірі розуміють власні права та обов'язки у питанні реалізації права на працю та в процедурах, що передують моменту виникнення трудових правовідносин за участю кандидата на посаду судді. У висновках до статті узагальнюють результати дослідження.

Ключові слова: добір суддів, кваліфікаційний іспит, призначення судді, статус судді, судова практика, судочинство.

Summary

Karpushova O. V. Judicial practice on the emergence of labor relations with candidates for the position of judge in Ukraine. – Article.

The article elucidates and analyzes the main trends in the consideration of disputes by Ukrainian courts concerning the emergence of labor relations with candidates for the position of judge. The article examines the totality of current judicial decisions of Ukrainian courts and establishes the grounds on which claims of candidates for the position of judge are submitted to the court. Special attention is paid to identifying the sufficiency of grounds

for candidates to submit relevant statements of claim for the position of judge. It should be noted that the issue of the validity of the relevant claims is quite relevant today, which seems to be due to the fact that not all candidates for the position of judge fully understand their rights and obligations in the implementation of the right to work and in the procedures preceding the moment of the emergence of labor relations with the participation of a candidate for the position of judge. The conclusions of the article summarize the results of the study.

Key words: appointment, legal proceeding, qualifying examination, selection of judges, status of judges, judicial practice.